

Na záložku této podivuhodné, sporné, těžké, prosté, krásné, naivní, filozofické, přírodní a podivínské knihy se hodí uvést jeden spisovatelův citát a pak se jím — z úcty k autorovi — také řídit.

„Říkejte jen to, co nezbytně musíte říci, ne to, co byste říkat měli.“

Henry David Thoreau (1817–1862)

Walden aneb Život v lesích

Z angličtiny přeložil Josef Schwarz

„Neměl kvalifikaci k žádnému zaměstnání, nikdy se neoženil, žil sám, nechodil do kostela, nevolil, odmítal platit státní daně, nejedl maso, nepil víno, nikdy neokusil tabák, a ačkoli to byl člověk přírodní, nežíval návnadu ani pušku.“

(Ralph Waldo Emerson)

„... byl to doslova ten nejnevinnější, nejbezděčnější a naprosto odzbrojující sobec, s jakým jsem měl štěstí se na tomto světě potkat.“

(Nathaniel Hawthorne)

Thoreau studoval francouzštinu, latinu a řečtinu (ale mluvil také německy, španělsky a italsky), zeměpis, dějepis, přírodní vědy, řecké klasiky, anglickou poezii, později také orientální kulturu a literaturu. Sám do jednoho dotazníku o sobě uvedl: „Jsem učitel — soukromý pedagog, zeměměřič, zahradník, farmář, malíř — mám na mysli malíře pokojů, tesař, zedník, dělník, drobný výrobce tužek a skelného papíru, spisovatel a někdy také špatný básník.“

Henry David Thoreau se narodil i zemřel v Concordu ve státě Massachusetts, nedaleko Waldenského rybníka, který svou knihou proslavil. Thoreau byl u rybníka poprvé, když mu bylo pět let. Byl tam na návštěvě u své babičky Mary Jonesové. Později o tom napsal: „Vidina té krajiny mi dlouho visela ve snech jako záclona.“ V roce 1845, když mu bylo dvacet osm let, si postavil dřevěnou chatu na Emersonově pozemku u Waldenského rybníka, 4. července téhož roku se tam nastěhoval a žil tam pak dvacet šest měsíců. O tomto údobí, během něhož odešel do lesů a zase se z nich vrátil, napsal knihu, kterou by současní nakladatelé mohli propagovat s podtitulkem: Praktický, filozofický a poetický návod, jak opustit civilizaci, jak si postavit chatu u rybníka, jak pozorovat přírodu a souznít s ní, jak se obrátit k přirozenému způsobu života a získat zdravou moudrost. Walden aneb Život v lesích patří mezi neznámější díla klasické americké literatury.

poznámenal: Jaký to znamenitý posel! Jaký to znamenitý posel!“ Takový kazatel, místo aby trápil uši ospalých farmářů v den jejich odpočinku na konci týdne — neboť neděle je příhodný závěr neradostného týdne a ne čerstvý, bujarý začátek nového — zase nějakým ucouraným sermonem, měl by vzkřiknout hromovým hlasem: „Zadržte! Dost už! Proč naoko tak rychle a přitom tak strašně pomalu?“

Šalebné preludy jsou pokládány za nejryzejší pravdu, kdežto skutečnost za něco vybájeného. Kdyby si jen lidé soustavně všimali skutečných jevů kolem sebe a nepodléhali sebeklamům, život — mám-li jej srovnat s něčím, co známe — by byl jako pohádka či poutavý příběh z Tisíce a jedné noci. Kdybychom jen uznávali to, co je nevyhnutelné a co má právo existovat, ulice by byly samá hudba a poezie. Dokážeme-li hledět na svět bez chvatu a uváženě, pak pochopíme, že jen to, co je velké a vznešené, obdařuje věci trvalou a nepochybnou jsoucností, a že malicherné obavy a malicherné rozkoše jsou pouhým stínem skutečnosti. Toto vědomí člověka vždycy vzpruží a povznese. Jak tak zaslepeně podřimují a ochotně se dávají obluzovat vnějšími dojmy, lidé všude zavádějí a upevňují osvědčené zvyklosti své dennodenní životní praxe, která stále ještě spočívá jen a jen na smyšlených základech. Děti, kterým je život hrou, rozpoznají jeho zákonitosti a vztahy jasněji než dospělí, kteří jej nedokáží prožívat důstojně, ale přitom si myslí, že jsou moudřejší díky svým zkušenostem, totiž prohrám. Četl jsem v jedné hinduistické knize, že „byl jeden královský syn, který byl ještě jako malý chlapeček vypuzen z rodného města a vychováván neznámým obyvatelem lesů, a jak v tomto prostředí dospíval, představoval si, že je též z divošského kmene, s nímž žil. Když ho pak jeden z otcových rádců vypátral a prozradil mu, kdo je, mylná představa o jeho osobě byla odstraněna a mládenec poznal, že je princem. „Tak také duše,“ pokračoval hindský filozof, „vinou prostředí, v kterém se octne, mylně soudí o své povaze, dokud jí pravdu nezjeví nějaký svatý učitel; pak duše pozná, že je z rodu brahmánského.“ Uvědomuji si, že my, obyvatelé Nové Anglie, žijeme proto tak nízkým životem,

protože náš zrak neumí proniknout pod povrch věcí. Domníváme se, že to, co se *zdá* být, opravdu *je*. Kdyby někdo procházel našim městem a vnímal jen skutečnost, co myslíte že by zbylo z našeho oblíbeného obchodního domu? Kdyby nám měl vylíčit, co tam skutečně viděl, z jeho popisu bychom to místo nepoznali. Podívejte se na kteroukoli veřejnou budovu, na modlitební síň, na soud, na věznici nebo na nějaký obchod či obytný dům a povězte, co která ta stavba, když si ji pořádně prohlédnete, skutečně je: ve vašem líčení se všechny dočista rozpliznou. Lidé si váží pravdy odlehle, někde na obvodu naší soustavy, za nejvzdálenější hvězdou, před Adamem a po posledním člověku. Ve věčnosti je vskutku něco pravdivého a vznešeného. Avšak všechen tento čas, všechna místa a možnosti se dějí nyní a zde. Bůh sám se svrchovaně projevuje v přítomném okamžiku, a v průběhu dlouhých věků nebude o nic božstější. A my budeme mocni vůbec jen pochopit, co je vznešené a ušlechtilé, jediné tak, že nepřestajně budeme nasávat a do sebe vstřebávat skutečnost, která nás obklopuje. Vesmír trvale a poslušně vyhovuje našim představám; ať cestujeme rychle nebo pomalu, dráhu máme vytýčenu. Hledme tedy trávit své životy plodně. Básník nebo jiný umělec ještě nikdy neměli tak krásný a vznešený cíl, ale snad aspoň jejich potomci k němu jednou dospějí.

Počínáme si jeden den tak rozmyslně, jak nám velí příroda, a nenechme se vykolejit nějakou ořechovou skořápkou a komářím křídlem, jež náhodou spadnou na koleje. Vstaňme časně a půst můžeme přerušit snídaní, všechno v klidu, žádný vzruch; návštěva ať přijde, však ona zas odejde, zvony ať si zvoní, děti ať povykují — hezky si den užijme. Proč před něčím kapitulovat, proč plouti s proudem? Nedejme se strhnout a pohltit tou strašnou přejí a vírem zvaným oběd, nastraženým v poledních mělčinách. Zdoláte-li toto nebezpečí, máte vyhráno, neboť zbytek cesty je už z kopce. S neochablými nervy, s ranním elánem plujte dál, s pohledem odvráceným, připoutáni k stěžni jako Odysseus. Slyšíte pískat lokomotivu? Inu, nechte ji pískat, až samou námahou ochrptí. Rozezněly se zvony, ale proč kvůli nim někam

utíkat? Přemítejme, co je to vlastně za hudbu. Trvale se někde usadíme a dejme se do práce a nohy zabořme hluboko do země a prodírejme se blátem a břechkou domněnek, předsudků, tradic, iluzí a přetvářek, onou naplaveninou, která pokrývá celou planetu, Paříží a Londýnem a také New Yorkem, Bostonem i Concordem, církví a státem, básnictvím, filozofií a náboženstvím, až posléze narazíme na pevné dno, na skálu, kterou můžeme nazývat skutečností, a říci: To je ono, to je přesně ono! A pak, když jsme našli svůj opěrný bod — *point d'appui* — začneme bez ohledu na marast a mráz a výheň hledět si místa, kde se dá vztyčit zeď anebo trůn, troufale postavit kandelábr anebo třeba jakýsi vodoměr, měřící nikoli hladinu Nilu, ale míru skutečnosti, aby se budoucí věky mohly dozvědět, jak se čas od času vršil nános přetvářky a klamu. Když se postavíte přímo tváří v tvář faktu, uvidíte, jak slunce probleskuje po obou jeho stranách, jako by to byl handžár, a ucítíte jeho sladké ostří protínající vaše srdce i kosti, a tak blaženě skončíte svou vezdejší smrtelnou pouť. Ať v životě nebo v smrti, stále prahneeme jen po skutečnosti. Jestliže máme opravdu smrt na jazyku, naslouchejme chropotu ve svých hrdlech a vnímejme mrazení v údech; jestliže jsme naživu, hledme si své práce.

Čas je jen potok, do kterého chodím rybařit. Piji z něho, ale zatímco piji, vidím písčité dno a pozoruji, jak je tu mělko. Jeho tenounký proud uplývá, ale věčnost setrvává. Rád bych pil z větší hloubky; lovil v nebeské báni, jejíž dno je poseto oblázky hvězd. Ani jedné se nedopočítám. Neznám první písmeno abecedy. Pořád je mi líto, že nejsem tak moudrý, jako je den, do něhož jsem se narodil. Rozum je sekyra; vším pronikne a proseká se do tajemství věcí. Nechci zaměstnávat své ruce víc než je třeba. Má hlava je mýma rukama a nohama. Cítím, že do ní jsou vtěsnány všechny mé vlohy. Můj instinkt mi říká, že má hlava je orgán vybavený schopností hrabat, jako rypák a přední pracky užívané některými tvory, a s ní se doufám prokopu a prohrabu těmito pahorky. Myslím, že nejbohatší žíla je někde tady, tak mi to aspoň věští proutkařská virgule a řídké stoupající páry — zde tedy začnu těžit.

Četba

Kdyby si lidé trochu rozvážněji usmýšleli, čemu se v životě chtějí věnovat, snad by se ze všech stali v jádře zvědaví badatelé, neboť jejich vlastnosti a osudy jsou nepochybně pro všechny stejně přitažlivé. Můžeme hromadit majetek, ať pro sebe nebo pro potomstvo, můžeme zakládat rodinu nebo stát, nebo i dobývat slávu — pořád jsme smrtelní. Žijeme-li však v pravdě, jsme nesmrtelní a nemusíme se bát žádné změny, ani nenadálých náhod. Kterýsi egyptský či hindský filozof poodhalil kdysi dávno cíp závoje ze sochy božství; a tato chvějivá rouška zůstává dodnes poodhalena, neboť jsem to byl já v něm, kdo byl tenkrát tak troufalý, a je to on ve mně, kdo opět hledí na ten přelud. Prach se neusadil na tom hávu a žádný čas neuplynul od chvíle, kdy se toto božství zjevilo. Ten čas, který svou existencí vskutku zušlechťujeme — nebo který je možno zušlechťovat —, není ani minulost, ani přítomnost, ani budoucnost.

Nejen k přemýšlení, ale i k vážné četbě byla má rezidence příhodnější než univerzita, a třebaže jsem měl příliš daleko do půjčovny knih, jejíž svazky běžně kolují mezi čtenáři, přiblížil jsem se víc než předtím k okruhu působnosti těch knih, které kolují po celém světě, jejichž sentence byly původně vepsány do kůry a nyní jsou jenom čas od času otiskovány na lněném papíře. Práví indický básník Mir Kamar Uddin Mast: „Vsedě jsem cestoval krajinou duchovního světa — díky svým knihám. Jedinou číškou vína jsem se opil:

tuto slast jsem zakusil, když jsem ochutnal nápoj esoterických nauk.“ Po celé léto jsem měl na stole Homérovu Iliadu, ačkoli jsem do jejích stránek nahlížel jen občas. Zpočátku mi důkladnější studium znemožňovala ustavičná tělesná práce, neboť jsem současně musel dostavovat dům a kypřit půdu pro své boby. Nicméně posilovala mě vyhlídka na takové čtení v budoucnu. V přestávkách mezi prací jsem listoval v jednom nebo dvou povrchních cestopisech, až jsem se za tohle počínání zastyděl a sám sebe se zeptal, kde tedy já vlastně žiji.

Student, který čte Homéra nebo Aischyla v řečtině, se nemusí obávat, že marní čas něčím výlučným, neboť se dá předpokládat, že do jisté míry napodobuje jejich hrdiny a zasvěcuje ranní hodiny jejich stránkám. Hrdinské příběhy, byť vytištěné znaky naší mateřštiny, budou pokleslým dobám vyprávěny vždy mrtvou řečí; a my musíme pracně hledat smysl každého slova a řádky, domýšlet se z vlastní moudrosti, srdnatosti a šlechtnosti, jimiž jsme obdařeni, širšího významu, než jaký připouští obecný úzus. Náš moderní, levný a náramně plodný tisk přes všechny překlady, které vydává, přispěl málo k tomu, aby nám přiblížil heroické básníky starověku. Ti působí stále tak osamoceně, a litery, jimiž jsou tištěni, tak vzácně a kuriózně, jako kdykoli předtím. Stojí za to obětovat ještě zmlada pár dnů a drahocenných hodin a naučit se třeba jen několika slovům starobylého jazyka, která přesahují všední jalovou řeč ulice a mohou člověka trvale inspirovat a podněcovat. Není tak marné, když si farmář připomene a zopakuje těch několik latinských slov, která kdysi slyšel. Podle mínění některých lidí by studium klasiků mělo už konečně ustoupit modernějším a praktičtějším studiím; avšak podnikavý student se bude vždycky obírat klasiky, ať jsou psáni v jakémkoli jazyku a ať jsou jakkoli starobylí. Neboť co jiného jsou klasické, než nejvznešenější zaznamenané lidské myšlenky? Jsou to jediná orákula, která se nadobro nerozpadla, a jsou v nich takové odpovědi na ty nejsoučasnější problémy, jaké v Delfách a Dódóně nikdy nebyly vysloveny. Stejně tak bychom se mohli vzdát studia přírody, protože je stará. Číst dobře — to znamená číst správ-

né knihy v správném duchu — je ušlechtilé cvičení, které na čtenáře klade větší nároky než kterékoli cvičení, jež si dnešní zvyklosti cení. Vyžaduje nemenší přípravu, než jakou podstupují atleti, trvale, téměř celým svým životem se upnout k tomuto předmětu. Knihy je nutno číst se stejným rozmyslem a odstupem, jak byly psány. Dokonce ani nestačí umět mluvit řečí národa, v níž byly napsány, neboť je pozoruhodný rozdíl mezi jazykem mluveným a psaným, mezi jazykem slyšeným a čteným. Ten první je obvykle pomíjivý, pouhý zvuk, nářeční mluva, dorozumívání téměř animální, jemuž se jako zvířecí mláďata učíme nevědomky od svých matek. Ten druhý je jeho dospělou, ozkoušenou podobou; jestliže první je našim mateřským jazykem, je druhý jazykem otcovským, projevem vyhraněným a vytříbeným, příliš významným, než aby byl vnímán sluchem, a musili jsme se vpravdě znovu narodit, abychom jím mohli mluvit. Zástupům těch, kteří ve středověku řecky a latinsky pouze *mluvili*, nedával jejich náhodný původ právo číst geniální díla napsaná v těchto jazycích — neboť to nebyla řečtina a latina, kterou znali oni, nýbrž vytříbený jazyk literární. Nenaučili se vznešenějším řečem starého Řecka a Říma, vždyt i sám materiál, na němž se zastara psalo, byl pro ně jen papírovým odpadem, a místo toho si nade vše považovali soudobé literární škváry. Když si však několik evropských národů osvojilo své vlastní výrazné, byť neumělé, psané jazyky, postačitelé pro účely svých rodičů se písemnictví, tu opět ožila někdejší vzdělanost a učenci byli s to rozpoznávat z té dávnosti poklady starověku. Co se římské a řecké davy nikdy *nedoslechly*, to si po dlouhých stáletích několik učenců *přečetlo* a jen několik málo učenců dosud čte.

Můžeme se občas bůhvíjak obdivovat řečníkovým výlevům výmluvnosti, ta nejvznešenější *psaná* slova jsou obvykle tak daleko a tak vysoko nad pomíjivou řečí mluvenou, jako je hvězdná obloha nad mraky. Ano, *tam* jsou hvězdy, a kdo to umí, může si v nich číst. Hvězdáři odedávna pozorují a vysvětlují. Nejsou to výpary jako naše denní hovory a mlživý dech. Co na tribuně platí jako výřečnost, bývá ve studovně

pouhou rétorikou. Řečník se dáva unášet vzněty chvilkové příležitosti a oslovuje dav, který má před sebou a který ho může *slyšet*; avšak spisovatel, jehož příležitostí je jeho méně vzrušivý život a kterého by rozptylovalo ono dění a davy, jež inspirují řečníka, promlouvá k rozumu a srdci lidstva, ke všem lidem v kterékoli době, kteří mu mohou *porozumět*.

Není divu, že si Alexandr — podle Plutarcha — vozil s sebou na svých výpravách Iliadu v drahocenném pouzdře. Vždyť psané slovo je převážnou relikvií. Je to něco, co nás oslovuje důvěrněji a zároveň promlouvá obecněji než kterékoli umělecké dílo. Je to výtvar nejblíže životu samému. Může být přeloženo do každého jazyka a ne pouze čteno, ale vpravdě vydechováno všemi lidskými ústy, ne pouze zpodobeno na plátně nebo v mramoru, ale vytesáno z dechu samého života. Symbol myšlenky dávnověkého člověka se stává mluvou člověka moderního. Dva tisíce let ozářilo pomníky řeckého písemnictví, stejně jako antické mramory, jen zralejším zlatistvým podzimním nádechem, neboť vnesly už své vlastní jasné, nadpozemské kouzlo do všech zemí, aby je ochránily před žiravým časem. Knihy jsou nastřádaným pokladem světa, zákonitě odkázaným všem pokolením a národům. Knihy, ty nejstarší a nejlepší, zdobí přirozeně a po právu police kdejaké chalupy. Samy se čtenáři nepotřebují vemlouvati, ale protože ho poučují i povzbuzují, jeho zdravý rozum je neodmítne. Jejich autoři jsou v každé společnosti přirozenou a podmanivou aristokracií a vykonávají na lidstvo větší vliv než králové a císařové. Jakmile se negramotný a snad i povýšený obchodník domůže svou příčinlivou podnikavostí kýženeho odpočinku a nezávislosti a je přijat mezi zámožné a společensky významné vrstvy, zatouží posléze nevyhnutelně po ještě vyšších, leč zatím nedosažitelných kruzích, obdařených oduševnělou inteligencí; a tu si uvědomuje, jak je kulturně zostalý a jak je mu žalostně málo platný všechn jeho majetek; ale nakonec najde v sobě aspoň tolik rozumu, že se ze všech sil snaží zajistit svým dětem onu duchovní úroveň, kterou sám tak trapně postrádá; a tak se z něho stane zakladatel rodu.

Ti, kteří se neučili číst staré klasiky v jazycích, v nichž

byli napsáni, mají nutně velmi chabé vědomosti o historii lidstva; je totiž pozoruhodné, že se zatím neobjevil žádný přiměřený převod do některého moderního jazyka, ledaže samu naši civilizaci budeme pokládat za jakýsi takový převod. Ani Homér, ani Aischylos, ba ani Vergil nebyli nikdy vydáni v kloudné angličtině — díla tak vybroušená, tak pevně skloubená a tak nádherná téměř jako samo jitro; neboť to, co vytvořili pozdější spisovatelé, ať jakkoli vynášíme jejich génia, se zřídka kdy — zda vůbec kdy — vyrovnalo té vytríbené kráse a dokonalosti, těm celoživotním, heroickým literárním výbojům starých. Jen ti, kdo je nečetli, o nich tvrdí, že jsou zapomenuti. Zapomenout na ně můžeme teprve tehdy, až budeme natolik vzdělaní a duchovně vyspělí, že je dokážeme plně pochopit a ocenit. Teprve ten věk bude vskutku bohatý, v němž tyto relikvie, jež nazýváme klasiky, a ty ještě starší a klasičtější, i když méně známé posvátné knihy národů se ještě více rozrostou a navrší, kdy se vatikánské knihovny naplní Védami a Zendavestami a Biblemi, Homéry, Danty a Shakespeary, a všechna budoucí staletí složí postupně své trofeje na fórum světa. A můžeme jen doufat, že se po takové vznosné haldě vyšplháme nakonec až do nebe.

Lidstvo zatím ještě nečte díla velkých básníků, ta mohou číst zase jen velcí básníci. Jsou čtena asi tak, jako obecný lid čte ve hvězdách, nanejvýš zrakem astrologů, nikoli astronomů. Většina lidí se naučila číst jen pro potřeby zcela nicotné, tak jako se naučili počítat, aby si vedli účty a v obchodování je nikdo neošidil; avšak o čtení jako o ušlechtilé duševní činnosti vědí pramálo nebo vůbec nic; a přece jen toto je v hlubším smyslu čtení, a ne něco, co nás jako přepych ukolébává a nechává usnout našim ušlechtilejším vlastnostem, nýbrž to, co musíme nedočkavě hltat a čemu ochotně zasvětime ty nejlepší, nejbdělejší hodiny.

Když už jsme se naučili znát písmenka, měli bychom, myslím si, číst to nejlepší, co se v literatuře najde, a ne jen donekonečna odříkávat abecedu a slabikovat slova a celý život jako žáčci jednotřídky vysedávat v těch nejpřednějších škamnách. Lidem většinou vyhovuje, když si občas přečtou nebo

vyposlechnou moudrosti jedné dobré knihy, totiž Bible, a třeba jim i uvěří, ale jinak do smrti duchovně vegetují a promarní své vlohy tak zvanou lehkou četbou. V naší veřejné půjčovně knih je opus o několika svazcích označený souhrnně: Literární maličkosti. Z této lektury jsem dosud nic neokusil. Ale jsou takoví, kteří jako kormoráni nebo pštrosi stráví tohle všechno i po nejsytějším obědě z masitých a zeleninových chodů, neboť nesnesou, aby něco přišlo nazmar. Jsou tedy na jedné straně stroje, které tento proviant chrlí, na druhé pak stroje, které jej hltají. Čtou devítitisíci příběh o Zebulonovi a Sefronii, o tom, jak se milovali, jak se ještě nikdy nikdo tak nemiloval jako oni, leč jak jejich věrná láska neprobíhala vždy hladce, ano, občas v běhu i klopýtla, ale znovu se vzchopila a pádila dál; jak se nějaký bedný nešťastník vydrápal až na špičku věže, ačkoli se vůbec neměl pouštět výš než do zvonice; a pak, když ho ten rozjívený autor vyvekl zbytečně až sem, začne ostopryč vyzvánět, aby se celý svět sběhl a poslechl si — víte co? —, jak se ten chlapík dostal zas dolů! Já si tedy myslím, že by bylo nejlíp proměnit všechny takové snaživé hrdiny univerzálního romanopisectví ve větrné korouhve, tak jako se kdysi hrdinové přičleňovali mezi souhvězdí, a nechat je tam otáčet dokolečka, dokud nezrezaví, a vůbec je nepouštět dolů, aby nemohli svými nezbednostmi obtěžovat poctivé lidi. Až příště nějaký takový psavec rozhoupe zvon, nehnu se z místa, i kdyby měla vyhořet modlitebna. „Co krok, to skok — milostný příběh ze středověku od proslulého autora knihy Enyky benyky — bude vycházet v sešitech jednou měsíčně. Obrovský zájem. Neračte se hrnout všichni najednou!“ Tohle všechno čtou s očima na stopkách, s napjatou, prostoduchou zvědavostí a nenasytným žaludkem, jehož sliznice se ještě nepotřebuje ničím dráždivým povzbuzovat, asi jako nějaký čtyřletý mudrlant čte v pozlátkovém dvoucentovém vydání Popelku — bez sebemenšího pokroku, který bych mohl zaznamenat, ať v jejich výslovnosti, přízvuku či intonaci, nebo dokonce schopnosti vybrat si z toho nebo do toho vložit mravní naučení. Výsledek je tupozrakost, ustrnutí životního koloběhu a celkové rozměňování a vytrá-

cení veškeré rozumové mohoucnosti. Tato sorta perníku se peče denně a horlivěji než čistý pšeničný, žitný či kukuřičný chléb v kdejaké peci a jde věru na dračku.

Nejlepší knihy nečtou ani ti, které můžeme řadit mezi vybíravé čtenáře. Jakkpak jsme na tom s kulturní úrovní v Concordu? V tomhle městě nemají lidé pochopení, až na několik málo výjimek, pro ty nejlepší nebo aspoň hodnotné knihy z anglické literatury, jejíž slova všichni umějí číst i správně hláskovat. Dokonce i odchovanci kolejí a ti, co zde nebo onde vystudovali tak zvané humanitní vědy, mají vpravdě ubohé nebo vůbec žádné povědomí o anglických klasikách; a pokud jde o zaznamenanou moudrost, o starověké klasiky a Bibli, moudrost přístupnou všem, kdo ji chtějí poznat, vynakládá se všude jen nepatrné úsilí, aby s ní lidé byli obeznámeni. Znam jednoho drvoštěpa ve středních letech, který odebírá francouzské noviny, ne kvůli zprávám, jak říká, ty ho nezajímají, ale aby „nevyšel ze cviku“ — pochází totiž z Kanady; a když se ho zeptám, co ho na tomhle světě nejvíc baví, říká, že kromě toho „procvičování“ si ještě rád utvrzuje a rozšiřuje své znalosti angličtiny. A tohle většinou dělají nebo se snaží dělat i absolventi univerzity, nic víc — a proto taky odebírají anglické časopisy. Dejme tomu, že někdo právě dočetl třeba jedno z nejlepších anglických literárních děl — kolikpak asi najde lidí, s nimiž by si o něm mohl pohovořit? Anebo si dokonce v originále přelouskal některého řeckého či latinského klasika, jehož věhlas se donesl i k těm, co ani číst neumějí, to pak už nenajde vůbec nikoho, s kým by si promluvil, a musí o své četbě pomlčet. Na našich univerzitách byste asi marně hledali profesora, který by stejnou měrou, s jakou zvládl nesnáze jazyka, zvládl i nesnáze důvtipu a poezie řeckého básníka a dokázal pro ně nadchnout vnímavého a neohroženého čtenáře; a pokud jde o posvátné knihy či bible lidstva, kdo mi v tomhle městě poví, jak se vůbec nazývají? Většina lidí neví, že kromě Židů, měl kdy nějaký národ svaté písmo. Takový už je lidský tvor, že se bez rozpaků rozběhne zvednout stříbrný dolar; ale tady jsou zlatá slova, která proslavili nej-moudřejší básníci starověku a o jejichž ceně nás ujišťují

moudří všech pozdějších věků — a přece to se čtením nedotáhne dál než k oné lehké četbě, k slabikářům a učebnicím, a když vychodíme školu, k nějakým těm „literárním maličkostem“ a příběhům dobrým tak pro nedospělé začátečníky; a tak veškeré naše čtení, naše rozpravy a myšlení zůstávají na ubohé úrovni, hodné jen zakrslých pygmejů.

Toužebně si přejí poznat moudřejší lidi, než jaké zplodila naše concordská půda, lidi, jejichž jména tu patrně ani nikdo nezná. Či mám snad slýchat Platónovo jméno, a přitom si nepřechystat jedinou jeho stat? Jako kdyby byl Platón mým krajanem, a já ho nikdy neviděl — mým nejbližším sousedem, a já ho nikdy neslyšel promluvit, nikdy nebyl účasten jeho moudrých proslavů. Ale jak je tomu vlastně doopravdy? Jeho rozpravy, které obsahují vše, co v něm bylo nesmrtelné, leží vedle na poličce, a přece jsem si je dosud nepřčetl. Jsme zaostalí, omezení nedoukové, a přiznávám, že v tomto ohledu nevidím velký rozdíl mezi omezeností svých spoluobčanů, kteří vůbec neumějí číst, a omezeností toho, kdo se naučil číst jen povídačky pro děti a slaboduché. Měli bychom se co nejvíc připodobnit oněm znamenitým mužům starověku, anebo zprvu aspoň trochu rozpoznat, v čem byli tak znamenití. Jsme zakrnělé lidské pokolení a ve svém duchovním vzletu se povznášíme jen o málo výš než sloupce denního tisku.

Všechny knihy nejsou ovšem zdaleka tak tupé jako jejich čtenáři. Jsou v nich bezpochyby slova, která přesně postihují naše postavení, a kdybychom je opravdu vnímali a chápali, mohla by naše životy oblažovat víc než jitrní či jarní vzduch a třeba i mnohé jevy ukázat v novém světle. Co už bylo lidí, kteří začali psát novou stránku svého života od chvíle, kdy si přečetli nějakou knihu. Možná že pro nás existuje kniha, která nám osvětlí všechno zázračné kolem nás a snad vyjeví i nové zázraky. Kdožví — co je dnes ještě nevyslovitelné, nalezneme možná někde vysloveno. Tytéž otázky, které znepokojují, matou a trápi nás, doléhaly postupně na všechny moudré muže, žádného z nich neminuly, a každý podle svých schopností na ně odpověděl, ať slovy nebo svým životem. Moudrost nás nadto naučí i velkodušnosti. Jistému osamělé-

mu podruhovi na farmě poblíž Concordu, který má za sebou osobitou náboženskou zkušenost znovuzrození, vnuká jeho víra zarytou mlčenlivost a výlučnost, a patrně se domnívá, že to byl jen přelud, ale Zarathuštra tisíce let před ním kráčel stejnou cestou a prožil stejnou zkušenost, ale protože byl moudrý, věděl, že je to zkušenost univerzální, a podle toho jednal se svými sousedy, a dokonce se praví, že vynalezl a zavedl mezi lidmi jistý rituál uctívání dobrých božstev. Ať tedy pokorně obcuje se Zarathuštrou a pod vlivem všech snášlivých nesmrtelných i se samým Ježíšem Kristem, a na „naši církev“ ať klidně zapomene.

Pyšníme se, že jsme dětmi devatenáctého století, a že jako žádný jiný národ spějeme milovými kroky kupředu. Ale uvažme, jak málo tahle obec dělá pro své vlastní kulturní povznesení. Nechci svým spoluobčanům lichotit, ani aby oni lichotili mně, žádnému z nás by to neprospělo. Potřebujeme být něčím vyburcováni, bezmála jako voli poháněni do klusu. Máme poměrně slušnou soustavu veřejných škol, tedy škol jen pro nezletilé; ale kromě skomíravých zimních přednáškových kursů a skromňoučké knihovny, k jejímuž založení dal stát nedávno podnět, pro sebe školu nemáme. Vynakládáme na kdejaké zboží sloužící — anebo škodící — výživě našeho těla víc než na výživu svých mozků. Je načase, abychom měli školy pokročilejší, než jsou ty základní, abychom nezanechávali vzdělávání, když začínáme dospívat v muže a ženy. Je načase, aby naše malé obce byly univerzitami a jejich starší obyvatelé posluchači takových univerzit s dostatkem volného času — když se jim opravdu daří tak dobře —, aby se mohli do konce života bez zábran oddávat studiím. Má se svět navždycky omezovat jen na jednu Paříž a jeden Oxford? Nemohlo by se studentům poskytnout ubytování a osvětlené vzdělávání zde, pod nebem concordským? Nemohli bychom pozvat nějakého Abélarda, aby nám tu přednášel? Ale běda, kvůli krmení dobytka a vedení krámu jsme se škole nadobro odcizili a hanebně zanedbáváme vzdělávání. V téhle zemi by obec měla v jistém ohledu nahrazovat evropskou šlechtu. Měla by být patronkou krásných umění. Je dost bohatá.

Schází jí jenom velkodušnost a vkus. Vyhazuje spoustu peněz na věci, kterých si cení farmáři a obchodníci, ale doporučit, aby se vydalo něco peněz na věci, které jsou podle úsudku vzdělanějších lidí mnohem hodnotnější, je pokládáno za něco utopického. Naše městečko, díky nějaké šťastné okolnosti nebo politice, věnovalo sedmnáct tisíc dolarů na stavbu radnice, ale patrně ani za sto let nevydá takovou částku na živoucí inteligenci, onu dřev či jádro, jímž by tuto skořápku naplnilo. Těch stopětadvacet dolarů roční podpory vypsané na zimní přednáškové kursy je lepší vklad, než stejná suma vynaložená tímhle městem na cokoli jiného. Když už žijeme v devatenáctém století, proč se netěšit z vymožeností, které devatenácté století nabízí? Proč bychom v jakémkoli ohledu měli žít tak zaostale? Když už stojíme o nějaké noviny, proč nepominout bostonské drby a neobjednat si rovnou ty nejlepší světové listy — místo abychom přežvykovali žvásty z různých rodinných plátků nebo ohryzovali „Olivové ratolesti“ vydávané u nás v Nové Anglii? Ať k nám docházejí zprávy všech učených společností — sami už posoudíme, co všechno vědí. Proč máme přenechávat vydavatelským firmám, jako jsou Harper a bratři nebo Redding a spol., aby nám vybíraly, co máme číst? Tak jako se šlechtic vytríbeného vkusu obklopuje vším, co přispívá k jeho duchovnímu obzoru — talenty, vtípem, vzdělaností, knihami, obrazy, sochami, hudbou, fyzikálními pomůckami a podobně —, tak ať si počíná i obec: ať se nespokojí s jedním učitelem, pastorem, hrobníkem, farní knihovnou a třemi radními jen proto, že s nimi naši puritánští předkové protloukli na nehostinném skalisku jednu tuhou zimu. Je v duchu našich zařízení jednat pospolitě a jsem přesvědčen, že tak jako naše podmínky jsou příznivější, tak i naše prostředky jsou bohatší než ony šlechticovy. Nová Anglie si může pozvat všechny moudré muže, co jich svět má, aby přišli a učili ji, a mohla by jim být na nějaký čas dobrou hostitelkou a vůbec by nemusela zůstat zaostalá. Tohle je ta mimořádná, ta *neveřejná* škola, kterou chceme. Místo šlechticů spoléhejme na šlechtné obce šlechtných občanů. Je-li to nutné, obejděme se bez jednoho

mostu přes řeku, i když si trochu zajdeme, a skleňme aspoň jeden oblouk přes temnější propast nevědomosti, která nás obklopuje.

Zvuky

Avšak pokud jsme odkázáni na knihy, byť ty nejvzácnější a klasické, a čteme jen v určitých psaných jazycích, které nemají jiný než úzce lokální význam, hrozí nám nebezpečí, že zapomeneme řeč vyslovující všechny pojmy a události bez okrasných metafor, jedinou řeč, která je vskutku bohatá a obecně sdělná. Zveřejňováno je mnohé, ale málo se tiskne. Na parpisky, které pronikají okenicí, nikdo nevzpomene, jakmile okenici otevřete dokořán. **Žádnou metodou či dovedností nelze zastoupit nezbytnou potřebu mít stále otevřené oči.** Čím je takový soubor přednášek o historii, filozofii či poezii sebepečlivěji uspořádaný, čím je i nejlepší společnost nebo obdivuhodně zaběhnutá životní praxe ve srovnání s uměním dívat se vždy na to, co je opravdu k vidění? Chcete být čtenářem, člověkem pouze studujícím, nebo člověkem vidoucím? Čtete svůj osud, dívejte se před sebe a vykročte dál do budoucnosti!

První léto jsem knihy nečetl, okopával jsem boby. Ba často jsem dělal ještě něco lepšího. Stávalo se, že jsem nedokázal obětovat svěží pel přítomného okamžiku jakékoli práci, ať práci mozku nebo rukou. Dopřávám rád široký prostor svému životu. Někdy za letního jitra jsem po obvyklé koupeli usedal na prosluněný práh svých dveří a zůstával tu od svítání až do poledne pohroužen v snění mezi sosnami, ořechovci a škumpami v nerušené samotě a tichu, zatímco ptáci kolem zpívali nebo nehlučně poletovali po domě, dokud mě slunce dopa-

dající do mého západního okna nebo hrkot nějakého vozu na vzdálené silnici neupozornil, jak plyne čas. V takových prodlevách jsem vnitřně rostl jako zrno v noci a byly to chvíle blahodárnější, než by byla jakákoli práce tělesná. Nebyl to čas, o nějž jsem ošidil svůj život, nýbrž čas tolik přesahující můj vyměřený příděl. Uskutečňoval jsem to, co orientálcí míní pod pojmem kontemplace a záměrné zahálky. Většinou jsem si ani nevšímal, jak ubíhají hodiny. Dne přibývalo, jako kdyby si chtěl posvítit na kus mé práce; bylo ráno, a hle, najednou je tu večer, a nikde nic uděláno, co by stálo za zmínku. Místo abych si prozpěvoval jako ptáci, mlčky jsem se usmíval na své nekončící nenadále štěstí. Tak jako vrabec sedící na ořechovci před mými dveřmi čimčaroval svou písničku, vydával jsem i já cosi jako zdušený chichot či trylek, který k němu z mého hnízda doléhal. Mé dny nebyly dny týdne nesoucí jména ještě z dávných pohanských dob, nic je netříštilo do hodin, nenahloďovalo je žádné odtikávání chronometru; žil jsem jako brazilští Indiáni kmenu Puri, o kterých se říká, že „pro včerejšek, dnešek a zítřek mají jen jedno slovo a jeho odlišný význam vyjadřují tak, že pro včerejšek ukáží dozadu, pro zítřek dopředu a pro současný den vzhůru“. Mým spoluobčanům se to nepochybně jevilo jako čiré lenošení, avšak kdyby mě podle svého měřítka posuzovali ptáci a květiny, jistě bych v této zkoušce obstál. Podnět k svému počínání si musí člověk najít sám v sobě — tak je to a ne jinak. Skutečný, přirozený den je velmi klidný a sotva bude člověku vytýkat jeho netečnost.

Při způsobu života, jaký jsem vedl, měl jsem proti těm, kteří se po zábavě museli ohlížet mimo domov, ve společnosti nebo v divadle, aspoň tu výhodu, že se mi sám život stal zábavou, a ani na okamžik mi nezevšedněl. Bylo to drama o mnoha výjevech a vůbec nekončilo. Kdybychom stále nacházeli nějakou obživu a uzpůsobovali svůj život v souladu s posledními, opravdu hodnotnými poznatky, nemuseli bychom si naříkat na nudu. Stačí sledovat bedlivě své přirozené vlohy — ty vám co chvíli otevrou nové obzory. Domácí práce byly pro mne příjemným oddechem. Když jsem měl

špinavou podlahu, přivstal jsem si, vytahal na trávník před domem veškerý nábytek, postel se vším všudy na jednu hromadu, počákal podlahu vodou a posypal ji bílým pískem z rybníka a pak ji pometlem náležitě doběla vydrhl; a než vesničané dosnídali, ranní slunce mi dům natolik vysušilo, že jsem se do něj mohl znovu nastěhovat, a tak jsem téměř vůbec nemusel přerušit své meditace. Byla to milá podívaná na všechny ty domácí movitosti tam venku na trávě, složené do hraničky jako cikánský ranec — a na můj třínohý stůl, z něhož jsem ani neodstranil knihy, pero a inkoust, jak tam stál mezi sosnami a ořechovci. Jako by se ty věci radovaly, že se i ony dostaly na vzduch, a jako by se jim nechtělo zpátky. Byl jsem někdy v pokušení rozestřít nad nimi baldachýn a usadit se tam. Stálo za to pozorovat, jak na ty věci svítí slunce a poslouchat, jak je ovívá svěží větrík; i tak důvěrně známé předměty vypadají v pleněru mnohem zajímavější než v domě. Na nejbližší větvi sedí pták, pod stolem roste rozchodník a úponky ostružníku se vinou kolem jeho noh; sosnové šišky, ostnaté kaštiny, jahodové listy leží roztroušeny všude dokola. Až mi to připadalo, jako kdyby se tvary toho všeho přenesly tímhle způsobem na náš nábytek, na stoly, židle a postele — prostě proto, že kdysi stály mezi nimi.

Svůj dům jsem si postavil na úbočí svahu hned na kraji většního lesa, uprostřed mladého hvozdů smolných borovic a ořechovců něco přes třicet yardů od rybníka, k němuž se svažovala úzká stezka. Na palouku před domem rostly jahody, ostružiny a také rozchodník, třezalka a celík zlatobýl, přesličník a ptáčnice, borůvky a hrachor hlíznatý. Ke konci května zdobila třešň ptáčnice (latinsky *cerasus pumila*) z obou stran stezku svými něžnými květy obepínajícími v okolících své krátké stonky, které se pak na podzim, obtížené ne tak malými, hezkými plody, překláněly jakoby v paprskovitých girlandách všemi směry. Na počest přírodě jsem je ochutnal, ale k jídlu zrovna moc nebyly. Škumpa (*Rhus glabra*) se rozrůstala bujně kolem domu, prorážela hrází, kterou jsem tam navršil, a hned prvním rokem vyháněla do výše pěti či šesti stop. Její široký, zpeřený tropický list vypadal pěkně, i když poně-

kud bizarně. Veliké pupeny, které pozdě na jaře náhle vyrážely ze suchých, napohled mrtvých prutů, se jako zázrakem rozvinuly v půvabně zelené, křehké haluze o průměru jednoho palce; a tak překotně rostly a obtěžkávaly své slabé klouby, že jsem někdy, když jsem seděl u okna, slyšel čerstvou něžnou haluzku jako vějíř padnout na zem, jak se za naprostého bezvětří svou vlastní tíhou zlomila. V srpnu pak ohromné spousty nejružnějších bobulek, které, když byly ještě v květu, vábily k sobě roje divokých včel, pozvolna nabíraly jasný, sametový, karmínový nádech a také se vlastní vahou skláněly a lámaly své křehké údy.

Jak tak sedím za letního dne u okna, krouží nad mou mýtinou jestřábi; doupňáci, kteří po dvou po třech střelbitě křížují můj výhled nebo neklidně posedají na větvích vejmutovky za domem, ozvučují vůkolní vzduch; orlovec říční rozčeří zrcadlovou hladinu rybníka a vynáší si ulovenou rybu; norek se vyplíží z bažiny před mými dveřmi a uchvátí při břehu žábu; ostřice se prohýbá pod tíhou rákosníčků, jež sem tam poletují; a v poslední půlhodině jsem zaslechl rachot železničních vozů, tu doznívající, tu zase oživující jako třepot vyplašené koroptve; to odvázejí cestující z Bostonu na venkov. Neboť jsem nežil tak docela mimo svět — jako jistý chlapec, kterého prý dali k farmáři kdesi ve východním koutu obce, a který odtamtud zanedlouho utekl a vrátil se domů nadobro ztrápený steskem po domově. Nikdy předtím neviděl tak nudnou a zapadlou končinu, tak úplně vyliďněnou, kde dokonce není slyšet ani hvízd vlaku! Pochybují, že se nyní v Massachusetts najde takové místo:

„Hle, naše ves je nyní terčem šípů,
jež dráha žene plání poklidnou,
jejichž svist však ukonejší — Concord.“

Fitchburgská dráha se dotýká rybníka asi pět set yardů od místa, kde jsem se usadil. Obyčejně chodím do městečka podél

jejího náspu a tahle linka mě vlastně spojuje se společností lidí. Železničáři z nákladních vlaků, kteří jezdí po celé délce trati, mně kynou jako starému známému, tak často mě mijejí, a zřejmě mne mají také za zaměstnance — a to taky jsem. I já bych byl rád železničním správkařem někde na okružní dráze zeměkoule.

Hvizd lokomotivy proniká mými lesy v létě v zimě jako skřek jestřába plachtícího nad dvorem některého farmáře a hlásí mi, že se mnoho nedočkavých městských kupců blíží k obvodu města anebo z opačné strany podnikaví venkovští trhovci. Jakmile se jeden druhému objeví na obzoru, začnou na sebe výhružně rvát, aby ten druhý uhnul z cesty, což někdy doléhá i za hranice dvou měst. Tady máš své koloniální zboží, venkove; tady máš svůj denní proviant, krajánku! Žádný farmář není totiž tak nezávislý na svém hospodářství, aby jim mohl říci ne. A tady ti za to všechno platím, vřeští píšťala venkovanů; a rychlostí dvaceti mil za hodinu se jako dlouhá beranidla rítí proti městským hradbám fošny a dostatek židli, aby na nich mohli spočinout všichni unavení a ustaraní, kteří město obývají. S takovouhle bytelnou, neotesanou zdvořilostí nabízí venkov městu křeslo. Všechny stráně s indiánskými borůvkami se orvou, všechny klikvové louky se shrabou do města. Nahoru přichází bavlna, dolů jdou tkaniny; nahoru přichází hedvábí, dolů jde vlna; nahoru přicházejí knihy, ale dolů jde intelekt, který je píše.

Když se zahledím na parní stroj se šňůrou vozů za sebou, jak se rozjíždí s planetární hybností — či spíše jako kometa, neboť pozorovatel neví, zda stroj jedoucí takovou rychlostí a takovým směrem ještě někdy zavítá do této soustavy, neboť jeho oběžná dráha se nezdá návratně zakřivená — s chocholem páry vlajícím za ním jako praporec v zlatavých a stříbrných kotoučích, ne nepodobných péřovým obláčkům, jež vysoko na nebi rozprostírají svou průzračnou hmotu k slunci —, jako kdyby tento rozjetý polobůh, tento podmanitel mraků chtěl co chvíli uchvátit večerní červánky jako vlečku k svému rouchu, když slyším toho železného oře, jak se ozvěna jeho hromového supání rozléhá po okolních kopcích,

jak dusot jeho kopit otřásá zemí, jak jeho nozdry vydec hují oheň a dým (jakého okřídleného koně či ohnivého draka si vymyslí nová mytologie, to věru nevím), tu se mi zdá, že teprve nyní se na zemi objevilo pokolení, které je hodno ji obývat. Kdyby jen všechno bylo tak, jak se to zdá, a lidé si podmanili živly, aby sloužily ušlechtilým cílům! Kdyby oblak, který se vznáší nad parním strojem, byl zbroceným dechem hrdinských skutků, anebo tak blahodárným mrakem, jaký pluje nad farmářovými poli, pak by živly i sama příroda vřivě provázely lidi na jejich poutích a byly jim ochránci.

Vyhlížím ranní vlak, až bude projíždět, se stejným pocitem, s jakým sleduji východ slunce, který není o nic pravidelnější. Jeho kouřová vlečka táhnoucí se daleko za ním a směřující výš a výš až někam k nebi, zatímco jeho vagóny směřují do Bostonu, zastře mi na chvíli slunce a zastíní mé vzdálené pole, a vláček tulící se k zemi je vedle této nebeské vlečky pouhým hrotem kopí. Štolba železného oře si dnešního zimního rána přivstal kdesi uprostřed hor už za svitu hvězd, aby nakrmil a zapřáhl svého komoně. Také oheň byl zažehnut tak časně, aby do něho vdechl živoucí žár a vypustil ho na cestu. Kdyby jen všechno probíhalo tak prostince, jak časně to začíná! Když napadne vysoko sněhu, tu mu připnou sněžnice a obrovským pluhem vyorávají brázdu z hor až k přímoří, a do ní pak vagóny jako závěsný secí stroj roztroušují po vši krajině jakoby na semeno všechny ty nepokojné pasažéry a stěhovavé zboží. Celý den pádí ohnivý oř krajem a zastavuje se, jen aby si jeho pán odpočinul; jeho dusot a vzdorný supot mě budívá o půlnoci, kdy v nějaké odlehle lesní strži čelí živlům v zajetí ledu a sněhu; a teprve s jitrní hvězdou dorazí do své stáje, aby se bez oddechu a spánku znovu vydal na cestu. Anebo ho třeba slyším večer, jak ve své stáji odfukuje nadbytečnou energii dne, aby si utišil nervy a ochladil játra a mozek a na několik málo hodin si zdřímnul železným spánkem. Kdyby celá ta událost byla tak heroická a velkolepá, jak je vleklá a neúnavná!

Daleko za hranicemi měst, pustými lesy, kam kdysi za dne zabloudiv jen lovec, teď v nejtemnější noci sviští tyto

zářivé salóanky, jejichž osazenstvo si vůbec nic neuvědomuje; tu zastaví na nějakém skvěle osvětleném nádraží většího či menšího města, kde se to hemží samým panstvem, hned nato někde uprostřed bažin, jako je Dismal Swamp, kde vyplaší jen sovy a lišky. Odjezdy a příjezdy vlaků jsou dnes pro zdejší obce vrcholnými předěly dne. Přijíždějí a odjíždějí tak pravidelně a přesně a jejich hvizd je slyšet tak daleko, že si farmáři podle nich nařizují hodinky, a tak jediná dobře vedená instituce ovládá chod celého kraje. Nejsou lidé o něco dočvilnější od té doby, co byla vynalezena železnice? Nemluví a nemyslí na nádražích rychleji než předtím na zastávkách dostavníků? Atmosféra takového nádraží má v sobě cosi elektrizujícího. Užasl jsem nad jejím zázračným účinkem: někteří moji sousedé, o kterých bych se byl zapřisáhl, že jakživi nepojedou do Bostonu tak hbitým dopravním prostředkem, se nemohou dočkat, až uslyší návěstní zvonec. Úsloví „pracovat plnou parou“ se už docela vžilo, a není na škodu, když vás nějaká síla, jako je parní stroj, tak často a tak důrazně varuje, abyste jí šli z cesty. Nemusíte se zdržovat čtením zákona proti srovnání a v tomhle případě není ani třeba střílet přes hlavy davu. Sestrojili jsme jakousi *Atropos*, bohyni osudu, která se nikdy neodvrátí ze svého směru. (Co kdybyste tak pojmenovali lokomotivu?) Lidé jsou uvědomováni, že v jistou hodinu a minutu se tyto šipky rozletí ve směru určitých míst zemského okruhu; a přece nikoho nevyruší z jeho práce, a děti chodí do školy jinudy, mimo jejich dosah. Žijeme tudíž klidněji. Železnice z nás vychovává syny Wilhelma Tella. Vzduch je plný neviditelných šípů. Mimo vaši stezku je každá stezka stezkou osudu. Držte se tedy své vlastní dráhy.

Co v mých očích nejvíc mluví pro obchod, je jeho podnikavost a smělost. Nespíná ruce a nemodlí se k Jupiterovi. Vidám tyto muže, jak denně s větší či menší srdnatostí a uspokojením si hledí své práce, které odvádějí nepochybně víc, než sami tuší, a snad se uplatňují i lépe, než vědomě zamýšleli. Méně mě dojíhá hrdinství těch, kteří půl hodiny odolávali v přední linii na mexickém bojišti u Buena Vista, než vytrvalé a radostné udatenství těch, kterým je sněhový pluh zimním

obydlím; kteří jsou stateční nejen ve tři hodiny ráno, kdy je podle Bonaparta odvaha nejvzácnější, ale kdy pro jejich odvahu je na odpočinek ještě moc brzy; kteří chodí spát, jenom když bouře spí anebo šluchy jejich železného oře ztuhly mrazem. Dnešního rána — rána, kdožví, třeba nové Velké sněhové kalamity, která ještě po stu letech běsní a zmrazuje v žilách krev — slyším z mlhoviny jejich sraženého dechu zdušený zvuk zvonce jejich lokomotivy, který ohlašuje, že vlak s nevelikým zpožděním skutečně přijíždí, bez ohledu na protest sněhové bouře na severovýchodě Nové Anglie, a vidím ty muže za pluhem pokryté sněhem a jinovatkou i jejich hlavy vyčuhující nad odvalem, který neobrací půdu se sedmikráskami a hnízdy hrabošů, hlavy jako bludné balvany Sierry Nevada, jež spočinuly až kdesi na samém okraji vesmíru.

V obchodování je cosi překvapivě důvěřivého a ryziho, něco předvídavého i dobrodružného a také neúnavného. Mimoto jsou jeho metody zcela přirozené, daleko přirozenější, než jaké vidáme u mnoha fantastických výbojů a romantických experimentů — a proto ty jedinečné úspěchy. Oblažuje mne, jsem u vytržení, když kolem mne rachotí nákladní vlak a já čichám jeho náklad, který šíří své vůně celou cestu od bostonského doku Long Wharf až k jezeru Champlain a připomíná mi cizí kraje, korálové útesy, Indický oceán, tropy a celý širý svět. Cítím se víc světoobčanem při pohledu na palmové listy, které budou příští léto pokrývat nejednu novoanglickou plavou hlavu, na manilské konopí a kosmaté kokosové ořechy, na všelijaké staré krámy, jutové žoky, železný šrot a rezavé hřeby. Tady z toho vagónu plného potrhanych plachet se teď dá vyčíst víc a zajímavějších věcí, než až o nich později vylišují papír a vytisknou knihy. Kdo by názorněji dovedl vyličít příběhy bouří, jež musely přestát, než tyhle o nich svědčící trhliny? Jsou to kartáčové otisky, které už nepotřebují žádnou korekturu. A zde je dříví z mainských lesů, které neodplavil poslední příval do moře, zdražené o čtyři promile oproti tomu, co proud strhl nebo roztříštil; sosny, jedle, cedry — první, druhé, třetí i čtvrté jakosti, ač donedávna nebylo mezi nimi rozdílu, dokud povlávaly nad medvědy

a losy a soby karibu. Pak se tu sune thomastonské prvotřídní vápno, které dorazí až někam do hor, než je budou hasit. Tyhle hadry nacpané v pytlích všech možných barev a kvalit, všechno v nejubožejším stavu, do jakého bavlna a plátno mohou klesnout, poslední tažení šatů — stříhů, o jaké dnes už nikdo nestojí, leda snad v Milwaukee, jako ty skvostné kusy anglických, francouzských nebo amerických kartounů, ginghamů, mušelinů a jiných a jiných, nasbírané ze všech konců, ať přepychu či chudoby — z toho všeho bude papír jedné barvy nebo jen několika málo odstínů, na němž nepochybně budou napsány příběhy ze skutečného života, vznešeného i nízkého, příběhy, které se opravdu udály! Tenhle uzavřený vagón páchne nasolenými rybami, hutným novoanglickým a obchodnickým pachem, který mi připomíná rozsáhlé mělčiny Grand Banks a jejich loviště. Kdo ještě neviděl nasolenou rybu, tak dokonale prouzenou pro tento svět, že ji nic nemůže zničit, před jejíž nepoddajností se i svatí musí hanbit? Rybu, s kterou můžete zametat nebo dláždit ulice, štípat polínka, která jako štít ochrání povozníka i s jeho nákladem proti slunci, větru a dešti, a kterou si kupec, jak to kdysi udělal jeden concordský obchodník, může pověsit před krám na znamení, že zahajuje prodej, až nakonec ani nejstarší zákazník nedokáže s jistotou říci, zda je to živočich, rostlina nebo nerost, a která přesto zůstane neposkvrněná jak padlý sníh, a když ji dáte do hrnce a uvaříte, bude z ní lahodná sušená treska k sobotní večeři? Následují španělské usně s oháňkami, které si zachovaly zkrut, zdvih i sklon, jaký měly, když se s nimi proháněl ještě živý dobytek po jižních pláních pamp — příklad to krajní úpornosti, dokazující, jak je takřka beznadějně zhojit či vymýtiti jakoukoli vrozenou neřest. Přiznávám, že si nedělám za mák naděje, že se pravá povaha člověka, jak jsem ji prakticky poznal, nedá za stávajících podmínek změnit ať k lepšímu nebo k horšímu. Jak říkají orientálci: „Psi ocas můžeš nahřívát, mačkat, bůhvíjak podvazovat, on si i po dvanácti letech práce na něm vynaložené stejně uchová svůj přirozený tvar.“ Jediný účinný lék na takovou zatvrzelost, jakou se tyhle ohony vyznačují, je

vyrábět z nich kliš, což se s nimi tuším obyčejně děje — to se pak ani nehnou, drží znamenitě. Tady se veze obrovský sud sirupu nebo brandy určený Johnu Smithovi v Cuttingsvillu, jakémusi obchodníkovi v Zelených horách, jak se říká Vermontu, který dováží zboží pro farmáře poblíž svého podniku, a snad právě teď stojí nad padacími dveřmi svého skladiště a přemýšlí, jaký náklad dovezly naposled loď a jak to případně ovlivní jeho ceny, a zároveň vykládá svým zákazníkům, jak jim to dnes ráno ohlašoval už dvacetkrát, že s příštím vlakem čeká něco vskutku prvotřídního. Aspoň to už inzeroval v Cuttingvillských Timesech.

Zatímco tyto věci směřují vzhůru, jiné věci se vezou dolů, k moři. Upozorněn ostrým svistem, vzhlednu od své knihy a spatřím mohutnou sosnu, poraženou daleko v severních kopcích, která se přehoupla přes Vermont a Connecticut, jako šíp v deseti minutách prolétla městem, takže ji sotva jiné oko uvidělo, a bude z ní jednou — jak praví Milton — „stěžeň na nějaké velké admirálské lodi“.

A pozor! Teď přijíždí dobytčí vlak a v něm dobytek z nespočetných strání, přenosné ovčí košáry, chlévy, kravíny v povětří, honáci se svými holemi, pasáčci uprostřed svých stád, všechno kromě horských pastvin, vířící kolem jako listí hnané z hor zářijovou vichřicí. Vzduchem se nese bečení telat a ovcí a lomozné strkání skotu, jako kdyby tudy táhlo celé pastýřské údolí. Když starý vůdčí beran v čele zařinčí svým zvoncem, tu vskutku „hory poskakují jako skopci a pahrbkové jako jehňata“. Uprostřed jede i houfec honáků, nyní na stejné úrovni se svými stády, když jejich poslání pominulo, ale stále ještě třímají teď už nepotřebné hole coby své služební odznaky. Ale co jejich psi, kam se poděli? Pro ně je to něco jako úprk splašeného stáda; vůbec nevědí kudy kam; ztratili stopu. Mám dojem, že je slyším štěkat kdesi za Peterboroskými vrchy anebo supět do západních svahů Zelených hor. Konec štvance už nestihnou. I jejich poslání je totam. Jejich věrnost a ostražitost jsou k nepotřebě. Odplíží se v hanbě do svých bud anebo se možná spřáhnou s vlky a liškami. A tak váš pastevecký život nadobro odplynul. Ale už se zase ozývá

zvonec a já se musím uklidit z tratě a nechat vlak projet —

Co je mi do dráhy?
Já sotva uvidím,
kde končí koleje.
Pár dolíků vyrovnala,
vrabcům skryše obstarala,
písek všude rozfoukává,
ostružinám zrátí dává,

ale já přes ni přecházím jako přes nějakou neudržovanou lesní cestičku. Nedopustím, aby mě její dým a pára a sykot připravily o oči a uši.

Teď, když všechny ty vagóny přejely a celý nepokojný svět s nimi a ryby v rybníce už nepocítují jejich dunění, jsem osamělejší než kdy předtím. Po zbývající hodiny dlouhého odpoledne mě z mého rozjímání vytrhuje občas snad jen slabé hrčení kočáru či fůry na vzdálené silnici.

Někdy o nedělích za příznivého větru jsem slyšel zvony, zvon lincolnský, actonský, bedfordský nebo concordský, křehkou, líbeznou, skoro bych řekl přírodní melodii, jakou se věru sluší vnášet do pustiny. Tento zvuk zaznívající z dostatečné dálky přes lesy přechází v jakýsi chvějivý šum, jako kdyby borové jehlice na obzoru byly strunami harfy, která jej rozvlnila. Všechn zvuk slyšený z co možná největší vzdálenosti vzbuzuje v nás jeden a týž dojem: **jakési chvění univerzální lyry**, právě tak jako vzdálený hřeben hor upoutává náš zrak svým blankytným nádechem, jímž ho prosycuje okolní ovzduší. Tehdy ke mně doléhala **melodie, kterou rozezvučel sám vzduch a která v lesích rozmlouvala s každým lístečkem a jehličkou**, onen úryvek zvuku, kterého se zmocnily živly a obměněný ozvěnou jej přenášely z údolí do údolí. Ozvěna je do jisté míry svébytným zvukem a v tom je její čaromoc a půvab. Není jen zvukem, který opakuje to, co je hodno opakovat po zvonu, ale je to tak trochu i hlas lesa; táž prostíká slova a tóny, jaké vyluzuje lesní víla.

Jednou k večeru se odkudsi za lesy libě a melodicky ozvalo

vzdálené bučení krávy a já jsem je zprvu mylně pokládal za hlasy jisté skupinky potulných pěvců, kteří mě před časem poctili serenádou a kteří teď patrně bloudí bůhví kde za horami; záhy mě však nepříjemně rozčarovalo, když se zvuky protáhly do přizemních a přirozených tónů krávy. Nemíním se těm mladíkům nijak posmívat, spíš vyslovit uznání jejich zpěvu, když tvrdím, že jsem shledal jistou příbuznost s koncertováním té krávy, a že koneckonců v obojím jadrně promlouvala příroda.

Jednu dobu v létě, zpravidla o půl sedmé, když přešel večerní **vlak**, zpívali **lelkové** asi půl hodinky své nešpory, usazení na pařezu před mými dveřmi nebo na slemenu srubu. Večer co večer se dávali do zpěvu jako podle hodinek v rozmezí pěti minut příslušného času určovaného západem slunce. Měl jsem vzácnou příležitost obeznámit se s jejich zvyky. Někdy jsem jich slyšel pět nebo šest najednou z různých stran lesa, s nahodilým opožděním jednoho taktu, a tak blízko, že jsem zřetelně slyšel nejen zakvoknutí po každém tónu, ale často i ten zvláštní bzučivý zvuk, který vydává moucha chycená do pavučiny, jen přiměřeně silnější. Někdy v lese kolem mě některý ustavičně kroužil ne dál než pár stop, jako by byl přivázan motouzem — patrně když jsem byl nablízku jeho vajíček. Zpívali s přestávkami celou noc a byli stejně muzikální před svítáním i za svítání.

Když ostatní ptáci utichnou, začnou koncertovat **sýčkově** jako smuteční plačky s jejich věčným kvílením. Jejich ponuré houkání by se dobře vyjímalo v některé Ben Jonsonově tragédii. Moudré půlnoční babizny! Žádné poctivé kuvíkáni, žádné zdušené poetické uhů, nýbrž — žerty stranou — truchlivý pohřební žalozpěv, vzájemné utěšování milenců sebevrahů, kteří si v pekelných hájích připomínají strážně a rozkoše nadpozemské lásky. Přesto naslouchám rád jejich nářku, jejich žalostným responsoriím, trylkům, ozvučujícím lesní krajinu a připomínajícím mi někdy hudbu a zpěvavé ptáky; jako by to byla temná a kormutlivá stránka hudby, lítostné žaly a vzdechy, které touží být vyzpívány. Jsou to přízraky, ubohé přízraky a trudné předtuchy padlých duší, které kdysi v lidské

podobě náměsíčně chodily po zemi a páchaly temné skutky a teď se ze svých hříchů lkavými zpěvy či néniemi v místech svého provinění kají. Dávají mi nově vnímat rozmanitost a obsáhlost té přírody, která je naším společným domovem. Ó-ó-ó-ó-ó, kéž bych se byl nikdy nenarrodil!, vzdychá jeden hlas na této straně rybníka a v nepokojném zoufalství zakrouží na nějaký nový hřad ve větvích šedého dubu. A znovu — kéž jsem se nikdy nenarrodil! — opakuje jiný na vzdálenějším konci s třaslavou procítěností, a — nenarrodil! se ozve zkomíravě z dalekého lincolnského lesa.

Také mě poctila svou skuhravou serenádou **sova pálená**. Zblízka ve vás může vzbudit představu toho nejtruchlivějšího zvuku v přírodě, jako kdyby jí chtěla ve svém chóru vřít trvale do mysli nesmazatelný tón agonických stenů lidské bytosti — cosi ubohého, ochablého, co ještě zbylo ze smrtelníka, který se vzdal vši naděje a vyje jako zvíře, a přece ještě po lidsku vzlyká, vchází do šerého údolí, cosi zošklivěného ještě jakousi klokotavou melodičností (nedá mi to a sám zkouším napodobit ten zvuk guturálními hláskami), výraz mysli, která v sobě umrtvila vše zdravé a smělé a přetrvává už jen v rozplzlém, hnilobném stavu. Připomínalo mi to vlkodlaky a idioty a skřeky šilenců. Ale teď dopovídá jedna z dalekého lesa tóny, které vzdálenost opravdu zmelodizovala — *hú hú — chry — huhú* — a většinou to ve mně opravdu vyvolávalo jen příjemné představy, ať jsem jim naslouchal ve dne nebo v noci, v létě nebo v zimě.

Nemohu si vynachválit, že existují sovy. Ať jen houkají ty své přiboudlé, šílené skřeky. Je to zvuk obdivuhodně ladící s močály a příšeřím lesů, které žádný den nezjasní, vybavující představu nekonečné, zanedbané divočiny, kam lidská noha nevkočila. Zhmotňují tísnivý soumrak a zmarněné myšlenky, kterým se nikdo nevyhne. Celý den svítilo slunce na hladinu nějaké rozbujelé bažiny, kde stojí sivý smrk ověšený lišejníkovými vousy, nad ní krouží luňáci, v barvínkovém porostu číříká koňadra a vespod se choulí koroptev a králík; teď se však začalo šírat ponurejším a příhodnějším dnem, do něhož se probouzí jiný druh tvorů, aby tu vyjevil zámysly přírody.

Pozdě večer jsem slýchal **vzdálené dunění vagónů**, jak přejížděly mosty — zvuk, který se v noci nese dál než téměř kterýkoli jiný zvuk —, štěkot psů a někdy zase ono bučení nějaké usouzené krávy na odlehlém dvoře před stodolou. Někdy se celý břeh rozezvučel skřehotem volských **žab**, těch nezdolných duchů dávných ochlastů a obžerů, stále nepolepšitelných, zkoušejících vyzpívat ve svém podsvětním jezeře jakýsi kánon — ať mi to srovnání waldenské nymfy prominou, ale i když tu skoro žádné rákosí není, žab je tu plno —, duchů, kteří by si rádi zachovali rozverné zvyklosti někdejších hodo-kvasů, třebaže jejich hlasy značně ochraptěly a jako na posměch veselosti smrtelně zvažněly, a víno ztratilo své aróma a chuť a změnilo se v břechku, která jen nadýmá jejich panděra, a místo sladkého opojení, v němž by utopili vzpomínky na minulost, jim připraví jen přehlčení, zvodnatění a zbytnění. Ten nejdůstojnější hodnostář, s bradou na listu srdcovky, který jeho uslintané hubě slouží jako ubrousek, si zde na severním břehu zhluboka lokne té kdysi opovrhované vody a dá pohár kolovat s výkřikem *tr-r-růňk, tr-r-růňk, tr-r-růňk!* a vzápětí se z nějaké vzdálené zátoky nese přes vodu jako ozvěna stejné heslo a druhý nejbližší podle věku a objemu v pase si tam přihne až po svou čárku; a když se tento ceremoniál kolem celého břehu odehraje, tu vrchní obřadník s uspokojením vzkřikne: *Tr-r-růňk!* a každý po řadě opakuje totéž až k tomu nejméně nadmutému, tomu s nejděravějším, nejsplasklejším pupkem, aby nenastala mýlka; a pak cestuje pohár znovu a znovu dokola, až slunce rozptýlí ranní mlhu a jen patriarcha není ještě pod hladinou rybníka, nýbrž marně skřehotá co chvíli své *trůňk* a čeká na odpověď.

Nemohu s jistotou tvrdit, že jsem kdy ze své mýtiny zaslechl kokrhát kohouta, a napadlo mě, že by už jen kvůli tomu zpěvu stálo za to chovat si takového kokrháče jako zpěvného ptáka. Tóny, které vyluzuje tento kdysi divoký indický bažant, jsou nepochybně ze všech ptačích zpěvů ty nejzajímavější, a kdybychom tyto ptáky dokázali vysadit do volné přírody, aniž bychom je zdomestikovali, jejich kikirikání by se brzy nejvíc proslavilo v našich lesích, a daleko by předčilo husí kejhání

i soví houkání; a představte si potom, jak by kdákání slepic vyplňovalo přestávky, kdy by polnice jejich pánů odpočívaly! Není divu, že člověk přiřadil tohoto ptáka mezi svou ochotčenou drůbež — a to nemluvím o vejcích a pečených stehýnkách. Procházet se takhle za zimního rána lesem, který oplývá těmito ptáky, tedy jejich rodným lesem, a slyšet divoké kochoutky kokrhát na stromech tak jasně a zvučně, že se země na míle kolem otřásá a slabší hlasy ostatních ptáků zanikají — jen si to představte! To by přece národy vyburcovalo. Kdo by časně nevstával, a nevstával časněji a časněji každý následující den svého života, až by se z něho stal nevýslovně zdravý, zámožný a moudrý jedinec? Zpěv tohoto cizokrajného kura slaví básníci všech zemí spolu se zpěvy svých místních pěvců. Všechna zemská podnebí svědčí tomu skvostnému chocholáci. Je dokonce všude víc doma než ti domorodí. Stále kypí zdravím, plíce má jako zvon, jeho bujarost nikdy neochabuje. I mořeplavce na Atlantiku a Pacifiku budí jeho hlas — avšak mne jeho pronikavý křik nikdy nevytrhl z dřímoty. Nechoval jsem si ani psa či kočku, ani krávu či vepřika, ani slepice, takže byste u mne domácí zvuky podle všeho postrádali; ani zvuk máselnice, kolovratu, ba ani bubláni kotlíku či syčení samovaru, ani povykování dětí by vás u mne nepotěšilo. Člověk starosvětského založení by tu přišel o rozum anebo by se tu ještě dřív k smrti unudil. Ani krysy jsem neměl ve zdi, protože zřejmě pošly hladem anebo spíš je sem nic nelákalo — jen veverka tu byly na střeše nebo pod podlahou, lelek na slemení, sojka skřehotající pod oknem, zajíc nebo lesní svišť pod domem, sova pálená nebo ušatá za ním, hejno divokých husí nebo chechtavá potápka na rybníce a liška, která v noci skolí. A ani skřivan nebo žluva, tyto mírní ptáci našich sadů a hájů, nikdy nezavítali na mou mýtinu. Kohouti nekokrhají, slepice nekdákají na dvoře. Kdepak dvůr! Jen neohrazená příroda sahající až k samému prahu. Mladý les vyrůstá pod vašimi okny a divoké škumpy a ostružinový porost se dere do vašeho sklepa; nezdolné smolné borovice se z nedostatku prostoru skřípavě otírají o šindele a jejich kořeny zalézají hluboko p od stavení. Místo špehýrky nebo okenice stržené

vichřicí slouží za otop přeražená nebo z kořenů vyvrácená sosna hned za domem. Místo neexistující cestičky k přední brance na průčelním dvorku, cestička zavátá za sněhové kalamity — vlastně ani ta branka — ani ten dvorek — a vůbec žádná cestička do civilizovaného světa!